

بررسی علمی خداشناسی در قرآن

روجا مهاجر

درباره کتاب

کتاب حاضر حاصل بررسی‌های چندساله نویسنده در خصوص آیات قرآن کریم است. وجود تصورات خرافی و افسانه‌ای غیر علمی و غیر واقعی در میان عامه مردم پیرامون خدا و خداشناسی، هم‌چنین وجود تصورات شرک‌آلود و اشتباه‌آمیز، افکار شک‌گرایانه (skeptical) یا ایده‌های تجاهل‌گرایانه (Agnostical) در میان برخی، نیز، علاوه بر این‌ها نیاز و ضرورت نگرشی فراگیر درباره خدا و خداشناسی، ضرورت انجام این پژوهش برای نگارنده کتاب است. نگارنده در پیش‌گفتار این کتاب می‌نویسد: «مقصود از بررسی علمی این نیست که ما می‌خواهیم میان نظریه‌های علوم تجربی و طبیعی و آیات قرآن مطابقت ایجاد کنیم، تا در نتیجه بگوییم چون علم جدید فلان دیدگاه قرآنی را تأیید نموده، پس آن دیدگاه درست و علمی است و اگر مطابقت نداشت، پس آن دیدگاه مورد پذیرش نیست. خیر، ما بر این باوریم که دیدگاه علمی اگرچه فراگیر است، اما ابطال‌پذیر نیز هست. و دیدگاه علمی که امروز مورد قبول است، ممکن است فردا توسط یک دانش‌مند ابطال شود و نظریه‌ای دیگر ارائه گردد.

اما دیدگاه‌های قرآن کریم، دیدگاه یک کیهان‌شناس، یک فیزیک‌دان، زیست‌شناس یا دریاشناس و... نیست که امروز یا فردا ممکن است ابطال شود و حرفی دیگر ارایه گردد. بلکه قرآن سخن خداوند علیم خبیر و علام‌الغیوب و عین حق و حقیقت ثابت و تغییرناپذیر است. بهره‌وری از مباحث علمی در این کتاب تنها برای روشن کردن پدیده‌ها و شناخت تحول در آن‌ها است.

فهم و درک آیات قرآن، از راه شناخت زبان قرآن، یعنی شناخت واژگان، اصطلاحات، عبارات‌ها و ترکیب‌ها میسر می‌شود و برای شناخت صحیح آن از علوم عربی (صرف و نحو بلاغت و لغت‌شناسی) باید بهره گرفت و آنچه هست دریافت و بیان داشت، اضافه بر دانش‌های زبان‌شناختی، از علوم قرآنی نیز باید استفاده شود. البته بهره‌مندی از خود آیات قرآن جهت شناخت قرآن مطمئن‌ترین راه و روش فهم قرآن است.

در این کتاب، از منابع گوناگون استفاده شده است، از خود قرآن و از حدیث تا علوم عربی و اسباب نزول و کتب تفسیر. در ترجمه آیات قرآن نیز به اکثر ترجمه‌های قدیم مانند ترجمه تفسیر طبری و جدید مانند ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی، دکتر مجتبی‌وی و دکتر ابوالقاسم امامی مراجعه شده است.»

کتاب، در چهار محور اصلی و محورهای فرعی به بررسی علمی خداشناسی در قرآن می‌پردازد که به این شمارند:

محمود شکیب انصاری، بررسی علمی خداشناسی در قرآن، ویراستار علمی، حجت‌الاسلام مردانی پور، قم: چاپ‌خانه باقری، ۱۳۸۸.

۱. راه و روش خداشناسی در قرآن؛

۲. دلایل وجود و یگانگی خدا در قرآن کریم؛

۳. آیات الاهی (نشانه‌ها و پدیده‌ها)

۴. اصول خداباوری و صفات در قرآن کریم.

نویسنده پیش از پرداختن به این محورها مقدمه‌ای در مورد پیشینه خداگرایی و خداشناسی و پیام پیام‌آور (محمد^ص) و قرآن) است.

نویسنده پس از بیان نظریاتی در مورد خداشناسی در عصر جدید می‌نویسد: «ویژگی تمام نظریه‌هایی که تاکنون نام‌برده شده این بود که به جای بحث و بررسی درباره اعتقاد به خدا و دلایل خداشناسی به بحث و نظریه‌پردازی پیرامون انگیزه‌های خداباوری و خداگرایی می‌پردازد. با این بررسی نظریه‌ها آشکار می‌شود که همه آن‌ها دارای نقص و نقض بوده است و هیچ کدام از آن نظریه‌ها تفسیری جامع از ایده خداباوری و خداگرایی ارائه ننموده است. لذا اکنون باید به سراغ خداباوری رفت... و به دیدگاه‌های قرآن کریم که تنها سند و مرجع تحریف نشده ادیان الاهی است گوش فرا داد و بی‌طرفانه داوری کرد».

این کتاب دارای هفت بخش است:

بخش اول؛ پیشینه خداگرایی و خداشناسی

این بخش شامل هفت قسمت است: ۱. خداگرایی انسان‌های اولیه؛ ۲. خداشناسی در دوران فلاسفه یونان قدیم؛ ۳. فلاسفه آتن (سقراط و افلاطون و ارسطو)؛ ۴. مکتب رواقی‌های یونان؛ ۵. خدا در ادیان الاهی؛ ۶. خلاصه بحث؛ ۷. خداشناسی در عصر جدید.

بخش دوم؛ راه و روش خداشناسی در قرآن

این بخش، شامل: ۱. راه فطرت و حس دینی است که در این قسمت، نگارنده با استناد به آیات نظیر (روم، ۳ و اعراف، ۱۷۲) به تبیین فطری بودن خداگرایی می‌پردازد. نیز، در این بخش، با بررسی فقه‌اللغوی واژه «ذَرَّ» به بیانات علوم زیستی جدید و برخی مفسران درباره آن می‌پردازد؛ ۲. راه مشاهده و خردورزی؛ این بخش به نظریه‌های مختلف درباره چگونگی پدید آمدن این جهان اختصاص دارد؛ ۳. راه وحی و پیامبری؛ در این قسمت، نگارنده به روش خداگرایان که همان وحی و پیامبری است، برای شناخت خداوند اشاره می‌کند.

بخش سوم؛ دلایل وجود و یگانگی خدا در قرآن

این بخش، شامل شش قسمت است:

۱. آفرینش آسمان و زمین؛ ۲. آب و آفرینش موجودات زنده؛ ۳. پدیده باد و باران؛ ۴. آفرینش رویدنی‌ها و گیاهان؛ ۵. آفرینش باکتری‌ها و ویروس‌ها؛ ۶. دنیای جانوران. گفتنی است، نگارنده در هر یک از این قسمت‌ها، به استناداتی از آیات قرآن پرداخته و در برخی موارد، پرسش‌هایی را مطرح نموده و به آن پاسخ داده است.

بخش چهارم؛ آفرینش انسان، جن و ملائکه

فصول این بخش، به این شمارند:

۱. ویژگی‌های خلقت انسان؛ در این جا، نگارنده هستی آدمی را شامل «روح»، «ذهن» و «تن» برشمرده و سپس به نظریات علمی و فرضیه‌هایی که در این باره وارد آمده اشاره می‌کند؛ ۲. آفرینش انسان از دیدگاه قرآن؛ این بخش شامل شمار فراوانی از آیات قرآن است که به موضوع آفرینش انسان و مراحل آن می‌پردازد؛ ۳. آفرینش انسان، بین قرآن و علم؛ ۴. آفرینش جن و ملائکه؛ ۵. سرآغاز و سرانجام آفرینش؛ ۶. نظم و هماهنگی در جهان هستی.

بخش پنجم؛ آیات خدا (نشانه‌ها و پدیده‌ها)

در این بخش، نگارنده با تعریف آیه، «آیات الاهی» را چنان که در قرآن به آن اشاره شد، تبیین می‌کند.

بخش ششم؛ اصول خداباوری در قرآن

این بخش نیز شامل: ۱. پیش درآمد؛ ۲. اصل الوهیت؛ ۳. قسط و عدل الاهی؛ ۴. اصل ربوبیت؛ ۵. اصل عبودیت و اطاعت از خدا است. این بخش شامل آیات بسیاری از قرآن می باشد.

بخش هفتم؛ صفات خدا در قرآن

با عنایت به این که قرآن کریم درست‌ترین و کامل‌ترین شناخت را از صفات الاهی ارائه می‌دهد، نگارنده در این قسمت به شرح و توضیح این صفات، با مستندات قرآنی می‌پردازد. این صفات عبارتند از: ۱. علم خدا؛ ۲. ملک و دارایی خدا؛ ۳. قدرت خدا؛ ۴. اراده و خواست خدا.

نتایج بحث

در پایان، نگارنده به نتایجی از مباحث می‌پردازد:

یکم: اسناد تاریخی و باستان‌شناسی نشان می‌دهد که پدیده خداگرایی انسان‌ها هم‌زمان با پیدایش انسان بر روی این کره خاکی بوده است که نتیجه آن تلاش فکری انسان‌ها برای شناخت آفریدگار جهان و انسان بوده است.

دوم: انسان‌ها طرح و پاسخ‌های متعددی برای تفسیر این پدیده ارائه کردند، اما متأسفانه این طرح‌ها به جای تفسیر خداگرایی، به انگیزه‌های خداگرایی پرداخته است و تنها تفسیری که به خداگرایی پرداخته، تفسیر فطری بودن است که قرآن آن را ارائه داده است. سوم: قرآن کریم، بهترین روش‌های استدلال بر وجود خدا و علمی‌ترین شناخت را ارائه می‌کند.

چهارم: دلایل اصلی قرآن کریم بر وجود خدا و قدرت فاعلی او، یکی دلیل خلق و آفرینش انسان و جهان است و دیگری، نظم و هماهنگی موجود در جهان هستی است.

پنجم: قرآن کریم در آیات فراوان، پدیده‌های طبیعی و اجتماعی را آیات خدا می‌نامد و آن را به عنوان نشانه‌های آفریدگار مطرح می‌کند.

ششم: در قرآن کریم، اصول خداباوری، شامل «الوهیت»، «ربوبیت»، «عبودیت» است. هفتم: قرآن کریم بدون هیچ تحریفی در اختیار بشر قرار دارد و صفات و اسمای الاهی در آن به بهترین شکل در اختیار خواننده است.

هشتم: داشتن اطلاعاتی در زمینه علوم مختلف، مانند فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی و... به فهم بهتر قرآن کمک می‌کند.

نهم: قرآن کریم، در میان کتب آسمانی و مکاتب فلسفی، علمی‌ترین و کامل‌ترین شناخت درباره خداوند را ارائه می‌کند و شناخت قرآنی، شناختی فراگیر و به هم پیوسته، جامع و مانع درباره خدا و خداباوری است.